

1. Esbern Snare bekæmper pirater i Guinea-bugten: I middelalderen spredte danske pirater frygt i Øresund

1381. Købmænd fra de tyske hansestæder har fået nok af sørøveriet i de danske farvande. Danske pirater overfalder købmændenes skibe, skaber frygt og umuliggør al handel. Det lykkes købmændene at fange en gruppe pirater ude på åbent hav. Fem af piraterne bliver henrettet, og deres hoveder bliver sat på stager ved Helsingør til skræk og advarsel. Lyder noget af den historie bekendt? I oktober i år sendte den danske flåde fregatten Esbern Snare til Guineabugten for at modvirke pirateriet i området. Velkommen til Forløber. Jeg hedder Jacob Frische, og i dag tager vi afsæt i nutidens piratmission og finder et historisk perspektiv. Vi tager tilbage til Margrete den Førstes Danmark, hvor sørøverskibe i de danske farvande ikke var et særsyn, og hvor sørøveri var en afgørende magtfaktor.

Og dermed også velkommen til min gæst, Vivian Etting, der er seniorforsker på Nationalmuseet og forfatter til bogen "Margrete den Første: En regent og hendes samtid." Og så har hun også været historisk konsulent på spillefilmen "Margrethe den Første." Og Vivian, hvad var det, der skete mellem de her tyske handelsmænd og de danske sørøvere den her dag i Øresund i 1381?

Ja, på det her tidspunkt vrirler det med sørøvere i de danske farvande, og rygterne går jo, at dronning Margrete er en af dem, der står bag det. For situationen på det her tidspunkt er jo, at hanseaterne har overtaget Skåne for en periode af 15 år, gående fra 1370, hvor Danmark tabte en krig, og så op til 1385. Og det var jo et utroligt vigtigt område - Skåne, Halland og Blekinge - for Danmark. Og nu var man bange for, at de skulle sætte sig fast, om man så må sige, i Skåne, fordi de skovlede penge ind fra de store sildemarkeder og med mægtige indtægter. Et rigt område. Så det var så en måde og at yde pression mod Hansestæderne, som jo var et stort handelsforbund med masser af skibe, der sejlede på kryds og tværs og gennem Øresund. Så at stille sig i ledtog med sørøvere, som blev en slags kapere mere eller mindre i dronning Margretes sold, det var jo en måde at yde pression for Hansestæderne, så de ville have så svært ved at opretholde herredømmet over Skåne, så de ville blive nødt til at krybe til korset og afgive det, når fristen udløb i 1385.

Hvad gjorde de, de sørøvere?

Jamen, de fangede jo og sejlede ind og erobrede de store og tungt lastede tyske hanseatiske handelsskibe. Plyndrede dem for varer. Alt hvad der var, blandt andet masser af klæder og andre varer. Og ja, i de fleste tilfælde så slog de besætningerne ihjel. Og hvis det var nogen, der var rigtig rige, så var det jo en god måde at fange dem og så kræve løsepenge for dem. Så de skovlede penge ind. Og det gik jo samtidigt med, at dronning Margrete forholdt dem deres privilegier. Normalt havde de har haft nogle rigtig gode handelsprivilegier rundt omkring i landet, blandt andet i Norge. Og der sagde hun, "Beklager, vi kan ikke forny de her privilegier." Og der er endeløse klager over de her plyndringer. Der går rygter om, at godset bliver ført op på de kongelige slotte, blandt andet Varberg, hvor der er en af de her kilder, der fortæller, at det er Margrete, der sidder på Varberg Slot og modtager alt det her plyndringsgods, og at hun er med til at beslaglægge noget af det klæde, der er taget fra. Så endeløse beskyldninger om, at dronningen er bagmand bag de her plyndringer.

Ja. Og jeg sidder også her med et referat fra Hansedagen den 15. september 1381, hvor Hansestæderne så beskriver deres skader efter sørøverangreb til Margrete, og de faktisk indirekte beskylder det danske rige for at samarbejde med sørøverne. De skriver sådan her:

"Fremdeles manede stæderne dronningen og rigets råd om den store, drabelige skade, som er sket købmænd på havet ved rov og også nu i år i Skåne ved rov og brand og også tidligere i Malmø ud for riget og tilbage til det igen og fra rigets borge og op på dem igen og delvist fra rigets indbyggere side. Derpå svarer dronningen og rigets råd tilbage, at det gør dem ondt, og at de vil forfølge dem, der har gjort det mod os, og at de vil yde hjælp dertil og håber, at de ikke fremtidig behøver at stå til ansvar for det."

Altså, nu er det jo tydeligvis 1300-tallets sprog her. Men det lyder, som om der har været stor ballade. Eller hvordan læser du det?

Ja, der har været endeløse møder. Hanseaterne holder den ene Hansedag efter den anden, hvor de her klager kommer frem. Hver enkelt skipper kommer frem at siger, "Hør, mit skib er dit og dat og plyndret og ødelagt til en værdi af sådan og sådan." Og gang på gang bliver dronningen eller hendes udsendinge indkaldt til at møde op til forhandlinger her. Nogle gange gør de det. Og så siger de, "Vi vil ikke høre på de her beskyldninger. Det har ikke noget som helst på sig. Og det kan ikke være rigtigt, at de uskyldige skal have ansvaret og svare for de skyldige." Så de holder hånden væk og

siger, "Det her har vi intet at gøre med. Det vil vi ikke høre på mere." Men altså samtidig så kommer det ene efter det andet... Jeg vil ikke sige bevis, fordi vi ved jo stadigvæk ikke noget om det, om man så må sige. Men det er virkelig påfaldende. Der kommer jo også lister under de her forhandlinger, hvor man kan se, hvem det er, de anklager, og hvem de har mødt som sørøvere. Og der kan vi jo se, at der er en mand som Niels Svarteskåning, som han hedder.

Hvem er han?

Ja, som åbenbart var en sørøverkaptajn, der bliver nævnt gang på gang. Og han er jo faktisk en, der gør en glimrende karriere i dronning Margretes tjeneste.

Ah! Så der er et mystisk personsammenfald dér.

Det er der helt sikkert, og vi kan se, at han deltager i kampene mod Sverige og Kong Albrecht, hvor han bliver slået til ridder efter slaget ved Falköping. Og han bliver optaget i rigsrådet senere og sådan noget. Altså virkelig en stjerneperson. Der er også en af sørøverlederne, der hedder Henneke Grubendal, som er lensmand på Søborg Slot i Nordsjælland. Altså lensmand, altså en kongelig forvalter af slottet. Og en lang række andre fra dronning Margretes nærmeste kreds. Så der er rigtig meget, der peger på, at hun har været bagmanden bag og har dirigeret nogle af de her ting, samtidig med at det jo følger med, at hun forholder dem deres privilegier.

Og hendes motiv skulle være, som du sagde i starten, at hun ville gøre det så besværligt som muligt for Hansestæderne, fordi hun ville have Skåne tilbage?

Ja, det var jo helt centralt. Altså Skåne, Halland og Blekinge var jo en utroligt vigtig del af Danmark, som jo først gik tabt helt op i 1600-tallet. Det var her, det danske ærkebispedømme i Lund lå, så det var en supervigtig del af det danske rige. Så det var jo et kæmpe tab for den her 15-årige periode, at man ikke havde det. Så gjaldt virkelig om at få det tilbage nu her. På det her tidspunkt er Margrete jo meget ung. Hun er 28 år i 1381. Men efterhånden så lærer Hansestæderne, at hun er en benhård forhandler. Så det er jo lidt sjovt, fordi i starten skriver de i et brev til det danske rigsråd, om det ikke er lige lovligt store sager at overlade til fru. Men efterhånden så lærer de jo, at hun er en benhård forhandler.

Og hun er både en benhård forhandler ligesom rundt om et bord, og så bagved er hun muligvis også i ledtog med sørøvere for at understrege sine argumenter ude på søen.

Ja, det kan man sige. Men ingen kan jo bevise noget på den måde. Altså, det er jo en meget snedig strategi, men hun er jo ikke den første, der har benyttet sig af den. Altså, det med at kapere er i ledtog med en given regering, det er jo noget, som man har set op gennem historien flere gange. Sørøvere som sådan er nogle, der ikke er tilknyttet nogen regering, som røver og plyndrer og slår ihjel for egen vinding, mens kapere på en eller anden måde er i ledtog med en regering.

Ja. Og der kan være lidt flydende grænser mellem de to, åbenbart.

Det er vist helt sikkert.

Der er jo faktisk også en scene... Nu nævnte jeg i starten, at du har været historisk konsulent på denne her film "Margrete den Første," hvor vi jo ser Trine Dyrholm i rollen som Margrete. Der er faktisk en scene, hvor hun jo møder en sørøver. Hvad er det, der sker der? Hvordan tolker du den scene?

Ja, lige præcis. Det er jo, fordi man har ønsket at vise denne her kobling med Margrete, og hvordan hun har udnyttet de her sørøvere i hendes egen tjeneste. Og det er jo tydeligt, når man ser denne her scene i filmen, at det er en person, hun kender, og som hun altså måske har sådan lidt direkte og også lidt - jeg vil ikke sige humoristisk - skarp ordveksling med, hvor hun kræver, at han udleverer denne her stakkels kvinde, som de har fanget og udnyttet. Så det er jo lidt en måde at vise på, at dronningen i denne film er en hård negl, der forstår at spille på alle tangenterne.

Ja. Så når du selv skal sidde og vurdere det, og du selv sidder og nærmest bladrer igennem beviser og indicier og sådan noget, hvad er så dit eget bud? Var der noget om snakken? Havde hun noget med de her sørøvere at gøre, tror du?

Ja, jeg må indrømme, at jeg tror det. Som sagt er det svært at bevise. Men i og med at det er så påfaldende, at flere af de her sørøverkaptajner er tæt på dronningen, og nogle af dem gør en glimrende karriere, så på den måde er det virkelig påfaldende. Der er

også en fredsslutning, hvor de prøver at lave våbenstilstand og så videre, hvor Dronning Margretes folk kommer frem og giver dem frit lejde og sikrer dem, at de kommer ind, så de ikke bliver fanget. Så på den måde er det meget påfaldende med det ene eksempel efter det andet af, at hun står meget tæt på dem. Men det er jo selvfølgelig aldrig noget, hun vil indrømme over for de her. Og de kræver skadeserstatning, men hun siger, "Det er helt udelukket. I kan ikke bevise noget som helst. Vi er helt uskyldige i det her."

Ja. Og hvordan får det så en ende, den kobling mellem Margrete og sørøverne?

Jamen det får jo en forbløffende hurtig ende i og med, at det lykkes Margrete at få Skåne, Halland og Blekinge tilbage i 1385. Det er en kæmpesejr for hende. Fordi Hansestæderne opgiver det her. Det er utroligt fristende. De havde jo regnet med, at de ville få kæmpe indtægter. Men de orker ikke det her. Der er den ene klage efter den anden, som sagt, og det ender med, at de må overgive landsdelen tilbage til Danmark. Og det er en kæmpesejr. Selv i Lübeck er der en kendt lybsk krønikeskriver, der skriver, "Dette skikkede dronning med stor klogskab." Så selv hendes fjender må indrømme, at det var godt gået.

Og hvor stor en rolle tror du, at sørøverne har spillet i, at det lykkedes så relativt hurtigt for hende at få Skåne tilbage? Hvor betydningsfuld har den været, altså sørøvernes indsats, i det skift dér?

Jamen, jeg tror, de har haft en stor betydning i det, fordi det var jo virkelig farligt at sejle. Altså, det var især Øresund, det her handlede om, selvfølgelig. Fordi det var derfra... De skulle over Østersøen og over til Skåne, og dermed var Øresund selvfølgelig et af de punkter, hvor det var allerfarligst at sejle. Så de lavede sådan nogle udrustede fredsskibe, og skibene sejlede i flåder på flere. Men det lykkedes altså ikke, vel? Og det er jo forbløffende, så hurtigt der skabes fred i farvandene, efter det er lykkedes at få Skåne tilbage.

Netop. Det er endnu et indicie på, at der nok har været en eller anden kobling mellem Margrete og dem, nemlig at de holder op med dét, lige så snart hun så har fået Skåne tilbage.

Ja, præcis.

Men dermed er det så ikke slut med sørøveraktivitet omkring de danske farvande. Fordi hvad er det så, der sker bagefter?

Ja, senere kommer der en helt anden situation. Det er på det tidspunkt, hvor dronning Margrete har nedkæmpet den svenske konge, kong Albrecht af Mecklenburg, og har nu hele Danmark, Norge og Sverige i sin magt. Og det eneste, hun mangler, er Stockholm, hvor Mecklenburgerne stadig har magten. Og de sætter sørøverflåder i søen fra Mecklenburg for at undsætte Stockholm med forsyninger og våben og fødevarer og så videre, mens den bliver belejret af dronning Margretes styrker, af de danske, norske og svenske styrker. Og de kaldes vitaliebrødrene, og de var en ny tids sørøvere. Og der er det Margretes og også Hansestædernes skibe, det går ud over. Men nu er de pludselig Margretes fjender, dronningens fjender.

Der har vi også nogle fantastiske historier. Der er blandt andet en historie fra 1392, hvor vi kan se, at der lykkes det faktisk Hansestæderne at overvinde nogle sørøvere. Og der ender det med, at de fanger dem, og de putter dem i nogle sildetønder. De har fragtet en masse sildetønder, de tømmer sildetønderne, og så propper de de her sørøverfanger ned i tønderne, og så laver de hul i låget til dem, og så bliver de sejlet ind, hvor de bliver henrettet nede i Hansestæderne. Så det er jo en grim måde. Sådant et mærkeligt lille glimt, vi har fået, fordi sjældent kommer vi jo helt tæt på begivenhederne. Men man kan jo se for sig det her skib lastet med sildetønder, hvor de har fanget sørøverne indeni med hovederne, der stikker ud. Så ja...

Det var en dramatisk tid. Og Margrete får på en eller anden måde jo lidt smagt sin egen medicin der, kan man sige. Jeg har også her en forordning, faktisk, fra Margrete. Der var en forordning, hvor der stod netop i relation til disse vitaliebrødre, du snakkede om, om at de skal simpelthen nedkæmpes. Og der står simpelthen direkte: "Og sker det således, at man pågriber nogle vitaliebrødre, skal man straffe dem, som man straffer forbrydere." Det er en forordning fra 1396, den 24. januar. Så hun var direkte efter de her vitaliebrødre. De må have voldt hende store skader.

Ja, helt sikkert. Og det var også en utrolig torn i øjet, at hele Danmark, Norge og Sverige nu er samlet under Margretes styre, men undtagen Stockholm. Det var jo utroligt ærgerligt, og de udgør jo en fare for Østersøen, de her vitaliebrødres plyndringer. Det er

jo forfærdeligt ærgerligt. Og så endelig lykkedes det altså i 1395, hvor man indgår en fredsaftale med kong Albrecht, som Margrete havde fanget efter et slag. Så bliver der skabt fred i området.

Nedlægger sørøverne så også deres aktiviteter, eller flytter det et andet sted hen?

Ja, de flytter faktisk til Gotland, som bliver en slags sørøverrede. Men det er en helt anden historie. Men i hvert fald så kommer Stockholm tilbage til dronning Margrete, og så ser vi efterfølgende den store union, der bliver dannet, Kalmarunionen, i 1397.

Ja. Så altså, når du kigger præcis på disse år af Danmarkshistorien, så er det vel ikke for meget at sige, at sørøveri rent faktisk har haft en relativt stor politisk betydning?

Ja, det har det helt sikkert. Altså, de nordiske lande op til Øresund, det er jo et utroligt vigtigt område, både strategisk og handelsmæssigt. Så det, at der var sørøvere i farvandet, det har været en kæmpe fare og en trussel både altså rent magtpolitisk, men jo altså også for handelsskibe. Så det at have magten og overherredømmet også til søs, det var utroligt vigtigt.

Og hvorfor var søen egentlig... Nu er det jo klart, at vi har meget hav rundt om Danmark og også oppe om Sverige. Men hvorfor var magt på søen egentlig så afgørende?

Jamen, man kan sige, at Danmark er jo et ørige og per definition en søfartsnation gennem århundreder. Det er jo der, al handlen foregår, og færdslen mellem landsdelene - Skåne og Sjælland og Fyn over til Jylland - det var jo gennem bælteerne og Sundet og så videre og op gennem Østersøen og så videre. Det var jo motorvejene, ikke, hvis man kan sige det på den måde, gennem landet. Fordi det har tit været meget besværligt med rejser over land. Så det, at man kunne tage et skib, var en meget nemmere måde at fragte sig rundt og sejle rundt og forbinde landområderne.

Ja. Og hvad sker der så i årene, der kommer, med sørøveri? Nu har vi haft den her periode, hvor det måske var Margrete, der havde en finger med i spillet og brugte sørøverne til at få Skåne tilbage. Og så blev sørøverne så også efterfølgende brugt mod hende i forhold til denne strid omkring Stockholm. Hvad sker der så i årene, der kom-

mer? Hvordan udvikler sørøveriet sig? Altså, sidst jeg tog Helsingør og Helsingborg, så var de der jo i hvert fald ikke længere. Så hvad skete der i årene, der gik?

Jamen, for en periode er der skabt fred i området. Kalmarunionen var jo stærkt. Et kæmpeområde. Margrete tager den lille Erik af Pommern til, der bliver kronet som unionskonge, og der bliver skabt fred i området. Men hvis vi går lidt længere op i tiden, når vi kommer op i 1400-tallet, så kan vi se, at Gotland bliver en sørøverrede også senere hen. Og det ender jo med... Nu bliver det kompliceret med det politiske, men det ender jo med, at Erik af Pommern bliver afsat, og så flygter han til Gotland, og så laver han sin egen sørøverrede dér. Så sørøverne har spillet en kæmpe rolle i danmarkshistorien i middelalderen.

Ja. Og nu spiller de så også her i nutiden en lille rolle i hvert fald i den danske forsvarshistorie, fordi vi sender en Esbern Snare ned til at bekæmpe sørøveri så langt væk som i Guineabugten. Når du ser på det, at de så stadigvæk spiller en lille rolle i danmarkshistorien, og ved så meget om, hvad der skete dengang under Margrete den Første, hvor ser du så parallellerne i historien her?

Uh, det er svært at drage direkte paralleller, men det er jo klart, at det er jo fristende. Det er tungt lastede handelsskibe - det er så ganske vist på den anden side af jorden - men som udgør en trussel for fredelig handel. Og der har Danmark så valgt at gå ind i det her for at sikre de fredelige handelsskibe. Her kan man se, at der er det jo sørøvere i egen tjeneste. Det er ikke nogen, som man kan sige, der er kapere i en stats tjeneste.

Må vi antage i hvert fald.

Må vi antage. Det ved vi ikke. Men hvad man kan sige, ja, kampen er ikke færdig med sørøvere endnu.

Nej. Og det her med handel til søs og transport af varer er jo sjovt nok stadigvæk noget, hvor Danmark er en stor nation også på verdensplan. Og nu så stor en nation på verdensplan, at vi også engagerer os i bekæmpelsen af sørøveri langt fra vores egne kyster. Det er jo egentlig, som du selv siger, en ret tydelig parallel, der egentlig er i historien der.

Ja, det kan man godt sige. Altså, en helt central måde at håndhæve sin ret og love og sikre fredelige tilstande på søen, så man frit kan sejle og forbinde lande og...

Og også et vidne om, at denne her kobling mellem handel, økonomi og politik igennem hele historien har været dybt afgørende for, at en regering eller en magt egentlig kun kunnet beholde magten, om jeg så må sige, over en stat, ikke sandt?

Ja, helt centralt. Ja, i virkeligheden gennem hele historien kan man sige det.

Så derfor er det sidste kapitel måske faktisk ikke skrevet om sørøverne endnu, fordi søen stadigvæk er vigtig, handel stadigvæk er vigtig, og der vil måske stadigvæk være incitament til, at man kan plyndre hinanden til søs, hvis det ellers tjener et eller andet formål. Og i det her tilfælde fra historien jo endda et politisk formål. Meget interessant perspektiv, du kommer med i dag. Tusind tak, fordi du kom, Vivian Etting, seniorforsker på Nationalmuseet. Altså med i denne episode af Forløber, som var tilrettelagt af Nikolai Sørensen. Mit navn er Jacob Frische. Tak for nu.